

LLEDONER

Celtis australis L. [1753, Sp. Pl.:1043]

$2n=40$

Celtis australis. Imatge de THOMÉ, OTTO WILHELM

NOMS POPULARS

Alemanys: Zürgelbaum

Amazig: taghazz

Anglès: Hackberry/ Nettle tree/ Lote tree/ Lotus berry/

Àrab: ميس جنوبي

Aragonès: alatonero, latonero, lironero, litonero, lladoner, llatonero, llironer, llironero, almez, gruñuelo, laitonero, latones (FRU), ledón, liroler, lironero, litorero, litón, litón (FRU), lladoné, llarón, llatonero, llironer, llironero, llironé, llirón (FRU), lodón

Basc/Euskera: almeza, almezà, basaka, lodoño

Castellà: almez, latonero, lironero, lodón, aligonero, ledonero, aladonero, alatonero, alatón, aligonero, alironero, alirón, allatonero, almarzo, almequina, almequina (FRU), almequinero, almechino, almedinero, almeiso, almencino, almencín, almerguinero, almerino, almeso, almez, almez colorado, almeza, almeza (FRU), almezo, almiguinal, almiguino, almárcigo, almé, aranzo, aratonero, armez, armé, bagolaro, bermejo, bolitas de aligón (FRU), chilindronar, cupillo, garanzo, guindeletas (FRU), hojaranzo, jaranzo, ladonero, ladón, latonero (20), latones (FRU), latón, ledonero, ledón, lidonero, lionero, lironero, lironé, lirón (FRU), llatonero, llidonero, llidones, llonero, lodao, lodobo, lodoño, lodoño, lodón, loto-àrbol, lotono, melmez, mermece, mermecilla, mermecina, mermecino, mermez, mermés.

Català: aliguer, allidoner, delloner, lladó, lidon, lidoner, lidó, lladoner, lladons (FRU), lladoner, llaoner, lledoner, lledonis, lledó, lledó, lledon, lleroner, llidoner, llidó (FRU), llironer, lliró, lloner, caicabas, caicaber (FRU), caicabes, lidroner, llió, litoner, llidons (FRU), llidroner, llió, llió, llirone, lliró

Eslovè: Navadni koprivovec

Estonià: Harilik tseltis

Francès: Micocoulier de Provence/ Bois de Péripignan/ Fanabrigou/

Gallec: agreira, aligonero, almaizo, almanzo, almez, bruñeiro, gruñal, gruñeiro, gruñuro, lidueiro, lodeiro, lodeiro, lodoneiro, lodueiro, lódão-bastardo, marubeira, marubeiro, marubeiro, virgondoiro

Grec: Κέλτις η αυστραλιανή

Hebreu: מ'ש דרומי

Holandès: Netelboom

Hongarès: Déli ostorfa

Italià: Bagolaro / Arcidiavoolo/ Spaccasassi

Nepalí: खरी

Norueg: Australnesletre

Ocità: Belicoquièr, Fabreguièr, Falabrega, Falabreguié, Fanabregon, Micacolièr, Micocolièr, Picapolièr

Persa/Farsi: داغداغان

Polonès: Wiązowiec południowy

Portuguès: lódão-bastardo / agreira / ginginha-do-rei / lódão / lodeiro / nicreiro/ agreira/ aligonero/ almaizo/ almanzo/ bruñeiro/ gruñal, gruñeiro/ gruñuro/ lidueiro/ lodeiro/ lodeiro/ lodoneiro, lodueiro/ lódão-bastardo/ marubeira/ marubeiro/ marubeiro/ virgondoiro

Rus: Каркас южный

Serbi: Кошћела

Suec: Bäralm

Turc: Adi çitlembik

Txec: Břestovec jižní

Ucrainès: Каркас південний

DESCRIPCIÓ BOTÀNICA

Dins les fanerògames monoclamídies, la família de les Celtidàcies es distingeix per ser de plantes llenyoses, amb les flors mai formant aments compactes, les fulles enteres, una mica dentades, apareixent les flors abans que les fulles amb el periant no caduc, i fruit en drupa amb una sola llavor.

Dins la família de les Celtidàcies/Cannabàcies/Ulmàcies es distingeix el gènere *Celtis* per tenir les fulles trinervadas a la base, l'escorça del tronc llisa, el fruit en drupa, i les flors solitàries o en grups de 2-3, unes bisexuals, les altres masculines (amb els filaments estaminals corbats abans de l'antesi plena).

El lledoner és un arbre corpulent caducifoli, d'escorça grisa, llisa, fulles simples, ovades agudes-acuminades, asserrades, alternes, en dos rengles, doblement dentades, amb les dents amb punta hialina, de base asimètrica, pinnatinervades, però amb 3 nervis principals. Fan 4-15 × 1.5-7 cm i són aspres al tacte, amb tricomes rígids i llargs a la cara del damunt (o adaxial) i tricomes fins i curts a la cara abaxial. Pecíols de 6-20 mm. Estípules caduques. Flors masculines i bisexuals solitàries en general (o per 2-3) a l'aixella de les bràctees dels brots, regulars, amb ovari ínfer. Pedicels de 8-15 cm, acrescents, hirsuts. Periant monoclamidi de 3.5 mm format per 5 sèpals lliures. Estams 5, inserits a la base del periant. Pol·len porat, amb exina llisa. Carpels 2, soldats. Estigmes sèssils i divergents. Drupa primer verda, després groga, finalment quasi negra, de 8.5-12 mm, llargament (fins a 4 cm) pedunculada, amb una corona de pèls a la base. Llavors globoses, dures.

MALURES: *Aceria bezzii*, *Erysiphe kusanoi*, *Fusarium celtidicola*, *Helicoceras celtidis*, *Inonotus rickii*, *Phytophthora megasperma*, *Phytoplasma*, *Sirosporium celtidis*, *Xylotrechus namanganensis*

HÀBITAT I DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA

A Catalunya és present vora les masies, i escampat arreu (fins a 1200 m snm), llevat de a les muntanyes humides dels Pirineus i Prepirineus. És una espècie típica de la conca mediterrània on hi ha arribat des del el Caucas i les muntanyes de Pèrsia. S'ha introduït també a Amèrica, Sud-àfrica i Austràlia (i Nova Zelanda).

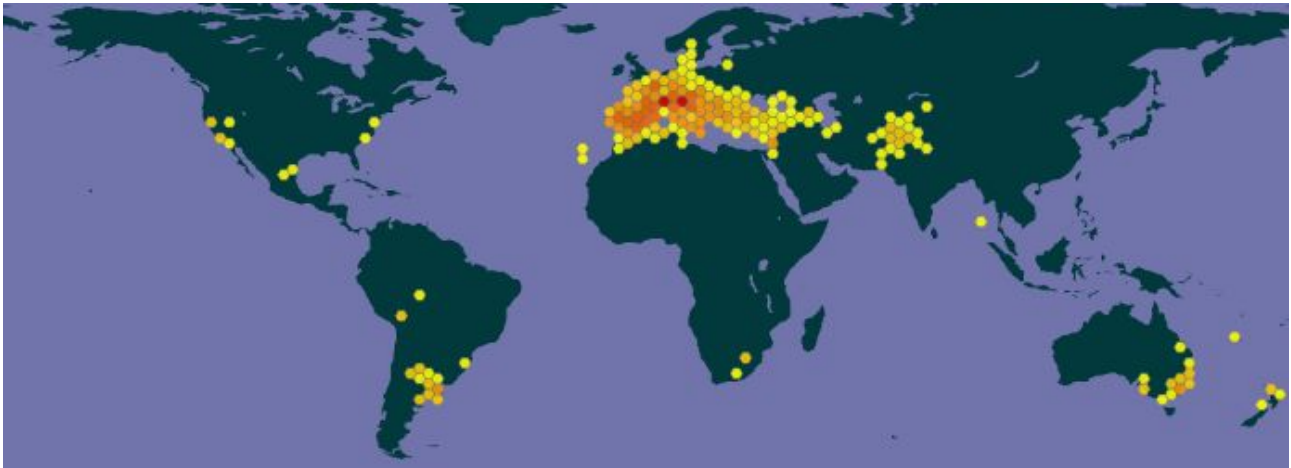
Destaca un lledoner de Cervelló (Mas del Lledoner, 2 Km a l'Est del Coll de l'Ordal), pels seus 7.2 m de volt de canó, a més dels 13 m d'alçària i 17 d'amplada de capçada. I en segon lloc, a Catalunya, els lledoners de Castellnou d'Oluges (4,6 – 15 – 12 m) i el de Sant Feliu de Llobregat (Can Ferriol) (4.3- 17-18 m).

Al món potser el més vell sigui el plantat pel rei Krešimir cap el 1060 a Croàcia (Vrbnik). Fa 4.4 m de volt de canó. I el més alt potser sigui el de Sacramento (Califòrnia), pels seus 28 m d'alçària (amb 4.5 m de volt de canó).

El bosc de lledoners més extens sembla que sigui el de Mieza, al parc natural d'Arribes del Duero (Salamanca).

Mas del Lledoner (Cervelló/ l'Ordal). Foto: Google Earth

Celtis australis al món, segons GBIF

CAUDULLO, G., WELK, E., SAN-MIGUEL-AYANZ, J., 2017.
«Chorological maps for the main European woody species»: *CELTIS AUSTRALIS*

LITERATURA

—«Quin arbre és que fa sa fruita més petita que un ciuró: primer es verda, llavors groga i després com un carbó?»

—«Fer-ne d'un lledó un sermó»

—«En la casa pairal d'Espadamala hi ha un lledoner fort i potent, cada una de ses branques és una ala que duu un batec de segles sobre el vent. Les rels se li revinclen per la roca perquè tot ell vol fruir aire i cel; i són llum, aire i cel les branques i la soca, i és fortitud de roca la seva immensa arrel. D'aquest neguit constant de pujar enlaire n'ha esdevingut corbat, i a l'entorn seu ja s'hi respira un aire d'eternitat. Una branca li penja cap a terra, com si volgués acariciar els mortals, però cel amunt el seu esperit aferra i és senyor de la llum i dels goigs immortals. És l'hereu i el senyor d'Espadamala que davant del portal allarga el braç, i us diu: «Entreu, entreu, que la meva ombra exhala l'acollida cordial que trobareu al mas». I el mas d'Espadamala obre la porta sota l'ombra cordial del lledoner, i la mestressa, ben plantada i forta, us dona el seu acolliment sincer. I llavors compreneu ben de seguida perquè aquell

lledoner és esberlat, perquè els que som bons dintre la vida tenim el cor obert de bat a bat. El lledoner no ha tingut cap malura ni cap mala dissort. El pes de la bondat sobre la roca dura li ha esberlat el cor. I el dona així, tot ple de senzillesa, i li cau a bocins. El cor d'Espadamala i la seva noblesa el lledoner triomfal els porta dins. No és pas decrepitud ni defallença, ni cap mal averany qui l'ha esberlat, que encara aixeca enlaire la brancada immensa i amb fortitud de roca és arrelat. Sent com el Ter remorejant s'escorre d'on el doll d'aigües clares ell hi sent, rellisca un pes de segles que tota cosa esborra i el lledoner encara s'aixeca corpulent. Esberlat per l'amor i la dolcesa, amb cor ample, ben esbatanat, conserva eternament la juvenesa i obre els braços cap a la immensitat. Copsa benediccions, i les pregàries del mas aixeca a l'infinit, i quan el temporal assota els aires, ell apar un guerrer que dona el pit. I barra el pas a la malaventura, estén l'ombra a l'estiu i empara a l'hivern, i així, amb el cor obert sobre la roca dura, el geni del passat esdevé etern. [SALVADOR PERARNAU I CANAL].

ESOTERISME

Per curar-se de l'icterícia cal orinar nou duïes seguits en dejú al peu d'un lledoner.

A les masies, quan naixia un nen era tradicional plantar un lledoner.

Les flautes màgiques hom creu que eren fetes de fusta de lledoner.

La Marededeu del Lledoner és patrona de la ciutat de Castelló de la Plana. Asseguren que la va trobar un llaurador (en PEROT DE GRANYANA) sota les arrels d'un lledoner.

HISTÒRIA

Segons DIOSCÒRIDES (segle I), la infusió de la serradura de la fusta del lledoner o bé beguda o bé en lavativa estronca el flux intestinal o de la matriu, i tenyeix de ros els cabells i fa que no caiguin.

PROPIETATS MEDICINALS DEL LLEDONER

- analgèsic
- antidiarreiic
- antifúngic
- antiinflamatori
- antioxidant
- antitrombòtic
- astringent
- citotòxic
- cosmètic (oli llavor)
- diürètic
- estomacal
- hipocolesterolemiant
- preventiu atacs de feridura FRU
- regulador de la menstruació

USOS MEDICINALS

- amenorrea
- artritis
- aterosclerosis
- *Bacillus subtilis*
- barbs
- cabells que cauen
- *Candida albicans* (extr. FUL)
- *Candida parapsilosis* (extr. FUL)
- carn-esqueixats ESC
- colesterol FRU FUL
- còlics
- contusions ESC
- diarrea
- disenteria
- dismenorrea
- dolor de la regla
- epilèpsia (oli LLA, FRU)
- *Escherichia coli*
- ferides (p.p. extr. etil-acetat de LLA)
- gastritis
- hipertensió FUL
- *Listeria monocytogenes*
- mal d'estómac
- mal de panxa
- ossos trencats ESC
- *Pseudomonas aeruginosa*
- *Rhodotorula mucilaginosa* (extr. FUL)
- *Staphylococcus aureus*
- úlceres d'estómac

VETERINÀRIA

Gossos: els neteja l'estómac i el fetge menjar bocins (mastegats) de les fulles del terra, que després vomiten.

ALTRES USOS

- bales (LLA) per disparar amb una canya buida, jugant
- barques
- bastons
- biodièsel
- caixes
- carbó
- cèrcols de carros o de botes
- collars d'esquelles o picarols
- condiment del llard (LLA)
- confitura (FRU)
- culates d'escopeta
- culleres
- *Escherichia coli*
- farratge pel bestiar
- flautes
- forques [se'n fan a Alentorn]
<http://www.alentorn.cat/forques.html>
- gaiatos
- jous
- licor (dels FRU)
- llaminadura (FRU madurs)
- llenya
- màncs d'aixades, destrals. etc.
- marcs de finestres / portes
- pales de ventar l'era
- peces de carruatges
- peces de torneria
- pipes (REL)
- *Pseudomonas aeruginosa*
- radis de rodes de carro
- rampins
- rems
- talussos (evita que s'escagassin)
- tambors
- tint groc (ESC, REL per a la seda i la llana)

PRINCIPIS ACTIUS DEL LLEDONER

- (3-beta,9-beta,14beta)-14-hidroxi-9,19-ciclo-cholan-3-il beta-D-glucopiranòsid
- (3-beta,9-beta)-9,25-ciclo-olean-12-èn-3-il beta-D-glucofuranòsid
- (3-beta)-3-hidroxi-30-propil-hopan-31-ona
- (3-beta)-oleanan-3-ol
- (9-beta,31R)-9,25-ciclo-30-propil-hopan-31-ol
- 2"-galactosil-vitexina
- 2"-O-beta-galactopiranosil-vitexina
- 3-beta-hidroxi-35-(ciclohexil-5'-propan-7'-ona)-33-etil-34-metil-bactereohopan
- 3,4-dihidroxi-benzaldehid
- 3,5-dihidroxi-benzaldehid
- 4"-alfa-rhamnopiranosil-2"-O-beta-D-galactopiranosil-vitexina
- 6-hidroxi-5,7,8-trimetoxi-9,10-dioxi-9,10-dihidro-antracèn-2-il acetat
- acacetina-7-O-glucòsid FRU
- àcid gàl·lic
- àcid vainillic
- àcid linoleic LLA 73%
- alfa-tocoferol
- apigenina FRU
- beta-carotè FRU
- beta-sitosterol LLA
- beta-sitosterol-3-O-glucòsid FUL
- Brom FRU 7 ppm
- celtisanina [= àcid 3-[8'-hidroxi-prop-6'-èn-6'-il]-5-hidroxi-metil-4-metoxi-2-[penta-1',4'-dièn-1'-il-5'-sulfònic -5,6-dihidro-benzofurà] FRU
- cianidina-3,5-di-O-glucòsid
- citisòsid FRU
- delfinidina-3,5-di-O-glucòsid
- epi-catequina
- Ferro FRU 50 ppm
- fibra insoluble 8% FRU
- dibra soluble FRU 2%

- gamma-tocoferol LLA
- glucoesfingolípids FRU
- iso-vitexina FRU
- luteïna FRU
- Manganès FRFU 12 ppm
- metil-acetil-hidroxi-palmitat FRU 2%
- metil-dotriacentanoat FRU 2.5%
- metil-lineolat FRU 85
- metil-oleat FRU 25%
- metil-palmitat FRU 22%
- metil-tricosanoat FRU 13%
- mucílags FRU
- pelargonidina-3,5-di-O-glucòsid
- proteïna FRU 3.5 %
- quercetina FRU
- quercetina-glucòsid FRU
- Rubidi FRU 10 ppm
- sucres FRU 50%
- tanins
- tocoferols FRU
- zeaxantina FRU

ESPÈCIES SIMILARS

Hi ha unes 70 espècies al món del gènere *Celtis*. Potser les més conegudes, apart *Celtis australis*, siguin:

• <i>aetnensis</i>	• <i>japonica</i>	• <i>reticulata</i>
• <i>balansae</i>	• <i>labilis</i>	• <i>sinensis</i>
• <i>caucassica</i>	• <i>laevigata</i>	• <i>spinosa</i>
• <i>ehrenbergiana</i>	• <i>lindheimerii</i>	• <i>tenuifolia</i>
• <i>glabrata</i>	• <i>luzonica</i>	• <i>tournefortii</i>
• <i>hypoleuca</i>	• <i>occidentalis</i>	• <i>trinervia</i>
• <i>iguanaena</i>	• <i>paniculata</i>	

MÉS INFORMACIÓ

<https://www.arbolesornamentales.es/generos.htm>

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/fsn3.375>

https://www.researchgate.net/profile/Ahmed_El_Abbouyi/publication/301634294_Antioxidant_and_antimicrobial_activities_of_chemical_constituents_from_Celtis_australis/links/5c5afd8a92851c48a9beae79/Antioxidant-and-antimicrobial-activities-of-chemical-constituents-from-Celtis-australis.pdf

Lledoner: *Celtis australis* L.

